

ԽԱՐՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №1-2 (37-38) 2020 Гуманитарные науки

ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՎԱԳ ՆԱԽԱԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈՒՋԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴՈՒՄՆԵՐԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

ՄԱԼՈՒՄՅԱՆ Տ. Ջ.

Հ.Թումանյանի անվան Վանաձորի պետական մանկավարժական համալսարան

Տիգրան Մեծի 36

e-mail: t-malumyan@mail.ru

Հողվածում քննարկվում են տարբեր իրավիճակներում ավագ նախադպրոցականի հուզական ինտելեկտի և հուզական դրսևորումների առանձնահատկությունները, հուզական վիճակների իմացության մակարդակի բացահայտմանն ուղղված ստուգողական գիտափորձի կազմակերպման ընթացքը: Ստացված տվյալների համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս փորձարարական մեթոդի ընտրության կարևորությունը երեխաների միջանձնային հարաբերություններում: Ըստ առաջադրած մեթոդիկաների՝ բացահայտվել են կոնկրետ իրավիճակներին բնորոշ հուզական հակազդումները և երեխաների կողմից դրանց տրված մեկնաբանությունները: Ստուգողական գիտափորձերում արձանագրված դրական, բացասական և չեզոք հակազդումների ցուցանիշները ցույց են տալիս դրական տեղաշարժերի միտումներ: Հաստատվել է երեխայի հուզական հակազդման և հասակակցի հուզական վիճակը հասկանալու կարողության կապը:

Հիմնաբառեր. *հուզական ոլորտ, հուզական վիճակներ, հուզական հակազդումներ, ստուգողական գիտափորձ, իրավիճակի բեմականացում, պրոյեկտիվ թեստ:*

Ներկայացված է խմբագրություն 20.06.2019 թ.

Գիտափորձը կազմակերպելուց և իրականացնելուց առաջ փորձարարական 2 խմբում նախապես առանձնացվել են հավասար թվաքանակով ավագ նախադպրոցականներ, առաջին խմբում իրականացվել է ձևավորող գիտափորձ, իսկ 2-րդ խումբը պահպանվել է ստուգողական գիտափորձի կազմակերպման համար:

Ստուգողական գիտափորձի նպատակն է գնահատել ավագ նախադպրոցականների հուզական ինտելեկտի և հուզական դրսևորումների առանձնահատկությունների, տարբեր իրավիճակներում հուզական վիճակների իմացության ձևավորմանն ուղղված ձևավորող գիտափորձի կազմակերպման արդյունավետությունը:

Գիտափորձն իրականացնելու նպատակով առաջադրվել են հետազոտական հետևյալ խնդիրները.

1. նախապես ընտրել համապատասխան մեթոդներ և մեթոդիկաներ, հստակեցնել ընտրակազմը,

2. պարզել ավագ նախադպրոցականների հուզական հակազդումների և հասակակցի հուզական վիճակը հասկանալու ունակության մակարդակը,
3. բացահայտել ավագ նախադպրոցականների հուզական-անձնային ոլորտի առանձնահատկությունները,
4. արձանագրել և համեմատել ստացված հետազոտական արդյունքները:

Ստուգողական գիտափորձն անցկացվել է 2018-2019 ուսումնական տարվա ընթացքում Վանաձորի թիվ 15, թիվ 5 և Լոռու մարզի Օձուն գյուղի թիվ 1 մանկապարտեզներում (ՆՈՒՀ): Ընտրակազմը պահպանվել է նախկին ձևաչափով՝ 5-6 տարեկան 100 ավագ նախադպրոցականներ, որոնցից 50-ի հետ իրականացվել է ձևավորող գիտափորձ (նրանցից 70-ը Վանաձորի թիվ 15 և թիվ 5 մանկապարտեզներից՝ հավասար թվաքանակով 35 տղա և 35 աղջիկ, 30-ը՝ Լոռու մարզի Օձունի թիվ 1 մանկապարտեզից՝ 15 տղա և 15 աղջիկ):

Հաշվի առնելով ավագ նախադպրոցականների հուզական ինտելեկտի և հուզական դրսևորումների առանձնահատկությունները, տարբեր իրավիճակներում հուզական վիճակների իմացության մակարդակը՝ ըստ հավաստող գիտափորձի արդյունքների և նրանց տրված առաջադրանքների կատարման կարողության՝ ստուգողական գիտափորձի արդյունքների ամփոփման ընթացքում ևս առաջնորդվել ենք նույնատիպ այն սկզբունքներով, որոնք կիրառվել են գիտափորձի այլ փուլերում:

Ստուգողական գիտափորձի ընթացքում որպես ստուգիչ խմբի արդյունքներ հաշվի ենք առել նույն երեխաների հետազոտության նախնական արդյունքները, որոնք համեմատվել են ձևավորող գիտափորձի կիրառումից հետո ստացված արդյունքների հետ:

Ստուգողական գիտափորձի անցկացման ընթացքը: Ստուգողական գիտափորձի ընթացքում կիրառվել է երեխաների հուզական հակազդումների ուսումնասիրության մեթոդիկան՝ ըստ Գ.Ա. Ուրունտանայի և Յու.Ա. Աֆոնկինայի [1]:

Ուսումնասիրվել է ավագ նախադպրոցականների հուզական հակազդումները՝ ստեղծված հատուկ իրավիճակում և բացահայտվել հասակակցի հուզական վիճակը հասկանալու ունակության մակարդակը նախապատրաստական փուլում: Սյուժետային դրվագների բեմականացման նպատակով ընտրվել են հատուկ իրավիճակներ, որոնք երեխային ծանոթ են և հաճախակի կրկնվում են առօրյայում: Մասնավորապես կիրառվել են հետևյալ իրավիճակները.

- 1) մայրիկը հիվանդ պառկած է անկողնում և քեզ մանկապարտեզ չի կարող տանել,
- 2) ճաշի ժամանակ դու ապուրը պատահաբար թափում ես, բոլոր երեխաները ծիծաղում են քեզ վրա,
- 3) զբոսանքի ժամանակ դու կորցրել ես քո սիրելի խաղալիքը,
- 4) ընկերներդ քեզ չեն խաղացնում, բայց դու շատ ես ուզում միանալ իրենց,
- 5) ի՞նչ կանես, եթե քո ընկերոջ նկարած նկարը լավագույնը համարվի:

Գ.Ա. Ուրունտանայի և Յու.Ա. Աֆոնկինայի «Երեխաների հուզական հակազդումների ուսումնասիրություն» մեթոդիկայի [1] կիրառումը սկսվել է կոնկրետ իրավիճակների բեմականացմանը պատրաստ մի քանի երեխաների հետ բացատրական աշխատանքներից հետո միայն: Յուրաքանչյուր երեխայի հանգամանորեն բացատրվել է, թե 1) ի՞նչ իրավիճակ պետք է ներկայացնի և 2) ո՞վ և ինչպիսի՞ դեր պետք է կատարի:

Այնուհետև, բեմականացումը դիտելուց հետո յուրաքանչյուր փորձարկվողի առաջարկվել է բացատրել, թե իր կարծիքով ի՞նչ են զգում ներկայացման հերոսները: Պատասխանները գրանցվել են աղյուսակում՝ հաշվի առնելով երեխայի դրական, բացասական կամ չեզոք վերաբերմունքը տվյալ հուզական իրադրությանը: Առաջին աղյուսակում ներկայացված են երեխաների սեղմ պատասխանները՝ առանց խմբագրման: Հաճախ կրկնվող պատասխանների պարագայում գրանցվել են միայն արդյունքները (դրական, բացասական կամ չեզոք):

Աղյուսակ 1. Հուզական հակազդումների որակական բաշխվածությունը՝ ըստ բովանդակության

Ավագ նախադարձականների հուզական հակազդումներ			
Իրավիճակ	Դրական (2+2+2)	Բացասական (0)	Չեզոք (1+1)
1.Մայրիկը հիվանդ պառկած է անկողնում, և նա քեզ մանկապարտեզ չի կարող տանել	Կմնամ և կբուժեմ մայրիկին: Ուրիշի հետ կգնամ: Տատիկը կամ պապիկը կտանեն: Կմնամ և դեղեր կտամ նրան: Քույրիկիս հետ կգնամ: Հայրիկիս հետ կգամ: Կմնամ տանը և դեղ կտամ: Տատիկիս հետ կգնամ:		Կմնամ տանը:
2. Ճաշի ժամանակ դու ապուրը պատահաբար թափում ես սեղանին, բոլոր երեխաները ծիծաղում են քեզ վրա:	Ջրով կլվանամ: Շոքերս կհանեմ: Կլվանամ: Ուրիշ շոք կհագնեմ: Կգնամ կգտնեմ: Շոքերս կփոխեմ: Կգնամ շոքերս փոխելու: Կհարցնեմ, ինչու եք ծիծաղում: Կմաքրեմ ու կասեմ, որ զանգեն ու ասեն, որ մամաս ինձ շոք բերի:	Կկոճկեմ և մենակ կխաղամ:	Ոչինչ չեմ ասի:
3.Դու զրոսանքի ժամանակ կորցրել ես քո սիրելի խաղալիքը:	Կգնամ գտնելու: Կխնդրեմ մայրիկիս, նորը նույնից կգնի: Կփորձեմ գտնել: Կխնդրեմ մամային, կասեմ ոչինչ, ես էլի տիկնիկ ունեմ: Ինձ մի հատ էլ կառնի նույնից:	Կլացեմ ու կասեմ, որ նորը գնեն:	Ուրիշ խաղալիքով կխաղամ:
4.Ընկերներդ քեզ չեն խաղացնում, բայց դու շատ ես ուզում միանալ իրենց:	Կխաղամ ուրիշի հետ: Կհամոզեմ, որ իմ հետ էլ խաղան: Կասեմ. շատ եմ խնդրում իմ հետ էլ խաղացեք: Էլի կգնամ, կխնդրեմ, որ խաղացնեն ինձ:	Կխանգարեմ նրանց խաղին: Կլացեմ և կասեմ պիտի գտնենք:	Կգնամ տուն և այնտեղ կխաղամ: Մենակ կխաղամ: Իմ սիրելի խաղալիքով մենակ կխաղամ:
5.Ի՞նչ կանես, եթե քո ընկերոջ նկարած նկարը լավագույնը համարվի:	Կուրախանամ: Կուրախանամ: Կուրախանամ: Կասեմ՝ այո, շատ սիրուն է:	Կպնդեմ, որ իմն է ամենալավը:	Կգեղեցկացնեմ իմ նկարը: Մենակ կխաղամ: Կգնամ տուն ու կնկարեմ ավելի լավը: Կասեմ հա իրանն էլա սիրուն իմն էլ

Համաձայն «Երեխաների հուզական հակազդումների ուսումնասիրություն» մեթոդիկայի կիրառման՝ հաջորդ փուլում երեխաներին առաջարկվել է նկարել տվյալ հերոսին՝ իրենց պատկերացրած հուզական վիճակին համապատասխան: Ստորև ներկայացվում են տասը փորձարկվողի վերոնշյալ հուզական իրադրությունների հանդեպ դրսևորած վերաբերմունքի ցուցանիշները, ինչպես նաև նրանցից մի քանիսի նկարագրությունները՝ նախընտրած իրադրությանը համապատասխան:

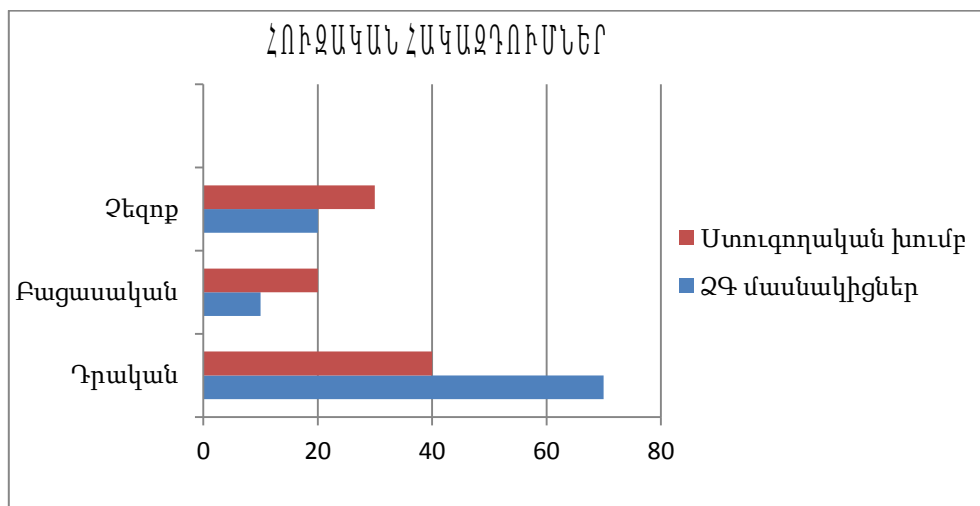
Արդյունքների վերլուծությունն իրականացվել է ըստ հետևյալ սանդղակի՝ 8-10 միավոր տրվել է դրական, 4-7 միավոր՝ չեզոք և 0-3 միավոր՝ բացասական հուզական հակազդումների դրսևորմանը: Այսպիսով, ավագ նախադպրոցականների հուզական հակազդումների և հասակակիցների հուզական վիճակը հասկանալու ունակության մակարդակի բացահայտմանն ուղղված փորձարարական աշխատանքներն իրականացնելուց և վերլուծելուց հետո գրանցվել են հետևյալ տվյալները. վերոնշյալ հուզական առաջին իրադրությանն ավագ նախադպրոցականներից դրական են արձագանքել փորձարկվողների 22%-ը, երկրորդին՝ 28%-ը, երրորդին՝ 18%-ը, չորրորդին և հինգերորդին՝ 20-ական %-ը:

«Երեխաների հուզական հակազդումների ուսումնասիրություն» մեթոդիկայի կիրառման արդյունքներից պարզ դարձավ, որ բացասական և չեզոք հակազդման ցուցանիշները համընկնում են. վերոնշյալ հուզական առաջին իրադրության հանդեպ ավագ նախադպրոցականներից բացասական և չեզոք վերաբերմունք են ցուցաբերել փորձարկվողների 34%-ը, երկրորդին՝ 33%-ը, երրորդին՝ 0%-ը, չորրորդին՝ 33%-ը և հինգերորդին՝ 0 %-ը:

Դիագրամ 1-ում ներկայացված ձևավորող գիտափորձի (ՁԳ) մասնակիցների ցուցանիշներում նկատում ենք դրական տեղաշարժ՝ ստուգողական խմբի համեմատությամբ: Վերոնշյալ հուզական բոլոր իրադրությունների հանդեպ ավագ նախադպրոցականների կողմից բացասական և չեզոք վերաբերմունքների ցուցաբերման ցուցանիշները նվազել են 10 %-ով, (առաջին դեպքում՝ 20%-ից դարձել է 10%, երկրորդ դեպքում 40 %-ից իջել է 30%,) իսկ դրական վերաբերմունքի դեպքում աճել են 20 %-ով (40%-ից դարձել է 60 %): Ստացված տվյալները վկայում են ավագ նախադպրոցականների հուզական հակազդումների և հասակակցի հուզական վիճակը հասկանալու ունակության մակարդակի բարելավման մասին:

Նախադպրոցականների հուզական հակազդումների և հասակակցի հուզական վիճակը հասկանալու ունակությունն ակնհայտորեն ցույց է տալիս, որ երեխան կարողանում է տարբերակել կոնկրետ հույզը՝ իր դրսևորումներով, այսինքն՝ անհրաժեշտության դեպքում որոշել նաև հուզական անհանգստության առկայությունն ինչպես իր, այնպես էլ դիմացինի մոտ, այս կամ այն չափով հասկանում է տվյալ հույզն առաջացնող պարզագույն արտաքին պատճառները և դրանց վնասակար հետևանքները:

Դիագրամ 1. «Երեխաների հուզական հակազդումների ուսումնասիրություն» մեթոդիկայի կիրառման արդյունքների համեմատական վերլուծություն

Ավագ նախադպրոցականների հուզական-անձնային ոլորտի առանձնահատկությունների բացահայտման նպատակով կիրառել ենք Մ. Ա. Պանֆիլովայի «Կակտուս» պրոյեկտիվ թեստը: Այն նախատեսված է 3 տարեկանից բարձր երեխաների հետ աշխատելու համար:

Թեստի կիրառման նպատակն է ուսումնասիրել երեխայի հուզական-անձնային ոլորտի որոշ առանձնահատկություններ: Իրականացման ընթացքում նախադպրոցականներին տրամադրվել է թուղթ (A4) և «յուշերական» գույներով ութ գունավոր մատիտ՝ մեկնաբանության ընթացքում Մաքս Լյուշերի թեստի համապատասխան ցուցանիշները հաշվարկելու համար:

Ավագ նախադպրոցականին հրահանգավորման ընթացքում մեկնաբանվել է, որ նա թղթի վրա նկարելու է կակտուս այնպես, ինչպես պատկերացնում է: Արդյունքների մշակման ժամանակ հաշվի են առնվել գրաֆիկական բոլոր մեթոդներին համապատասխանող տվյալները, մասնավորապես՝ տարածական դիրքը, նկարի չափը, գծային հատկանիշները, մատիտի սեղման ուժը թղթի վրա, ինչպես նաև այս մեթոդին հատուկ կոնկրետ ցուցանիշները՝ փշերի բնութագիրը (չափ, տեղայնացում, քանակ և այլն), նկարչական ձևերի բնութագիրը (սխեմատիկ, գծագրված և այլն):

Նկարն ավարտելուց հետո երեխաներին որպես լրացում տրվել են այնպիսի հարցեր, որոնց պատասխաններն օգնել են պարզաբանել նկարի իմաստը: Մասնավորապես՝ 1) կակտուսը տնայի՞ն, թե՞ վայրի բույս է, 2) կակտուսի փշերը շա՞տ սուր են, ուժե՞ղ են ծակում: Կարո՞ղ ենք դրանց ձեռք տալ, 3) Կակտուսին դու՞ր է գալիս, որ իրեն ջրում, խնամում և պարարտացնում են, 4) կակտուսը մենա՞կ է աճում, թե՞ իր կողքին գտնվող այլ բույսերի հետ: Եթե հարևան բույսի հետ է աճում, ապա ի՞նչ բույս է այն:

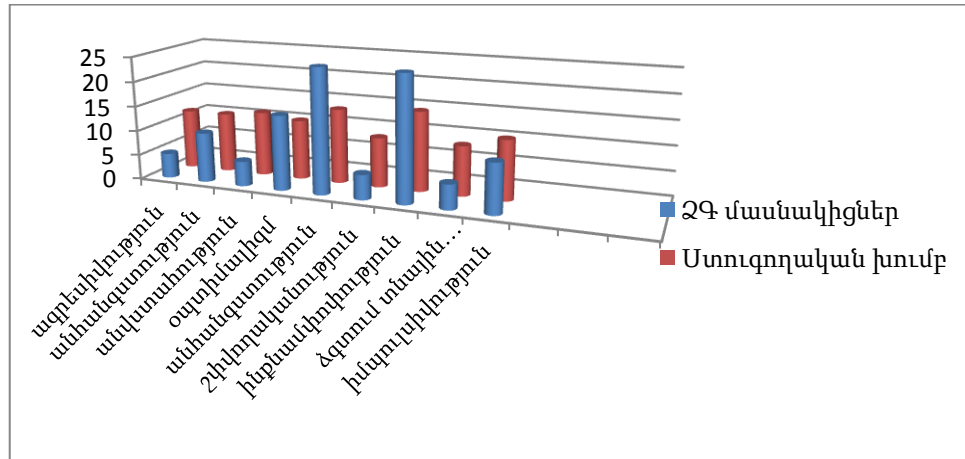
Մ.Ա. Պանֆիլովայի «Կակտուս» պրոյեկտիվ թեստի [2] կիրառման արդյունքների վերլուծության ընթացքում հնարավոր դարձավ բացահայտել փորձարկվողների անձնային այն որակները, որոնք ստորև ներկայացված են աղյուսակ 2-ի համապատասխան սյունակում:

Աղյուսակ 2. «Կակտուս» մեթոդիկայի կիրառման արդյունքներ

1.	Ագրեսիվություն	Առկա են փշեր, հատկապես մեծ թվաքանակով, խիստ հեռացող, երկար, սերտորեն տարածված փշերն արտացոլում են ագրեսիայի բարձր աստիճան
2.	Բռնկվողություն (իմպուլսիվություն)	հոծ գծեր, մատիտի ուժեղ ճնշում
3.	Անվստահություն իր անձի նկատմամբ, կախվածություն	թերթիկի ներքևի մասում գտնվող փոքր նկար
4.	Ցուցադրողականություն	կակտուսի վրա տարբեր նախշերի, ծիլերի առկայություն
5.	Լավատեսություն (օպտիմիզմ)	կակտուսի կերպարն «ուրախ» է, գունավոր մատիտներից օգտագործվել են վառ գույները
6.	Անհանգստություն	բեկյալ գծեր, գունավոր մատիտների օգտագործումից մնացած մուգ գույներ
7.	Շփվողականություն	նկարի վրա այլ կակտուսի կամ ծաղիկների առկայություն
8.	Ինքնամիտփություն	նկարում պատկերված է միայն մեկ կակտուս
9.	Տնային պաշտպանության ձգտում	նկարում պատկերված է ծաղկաման, սենյակային կակտուսի պատկեր

Դիագրամում ներկայացված են ստուգողական գիտափորձի արդյունքների համեմատական վերլուծության տվյալները:

Դիագրամ 2. Մ.Ա. Պանֆիլովայի «Կակտուս» պրոյեկտիվ թեստի կիրառման արդյունքների համեմատական վերլուծություն

Ստուգողական գիտափորձի արդյունքում պարզ դարձավ, որ բարելավվել են ավագ նախադպրոցականների հուզական վիճակների գնահատման ցուցանիշները և կառավարման առանձնահատկությունները [3,4], այսինքն՝ նրանց հաջողվում է վերահսկել հույզերի դրսևորման ուժգնությունը, մասնավորապես զսպել չափազանց ուժեղ հույզերն ու զգացմունքները: Այդ մասին են վկայում դիագրամում ներկայացված տվյալները: Նկատում ենք, որ մասնակիցների անձնային որակների դրսևորման ցուցանիշներում նվազել են ազդեսիվության (10%-ից դարձել է 5%), ինքնուշիվության (12%-ից դարձել է 10%), անվստահության (13 %-ից՝ 5%), անհանգստության (10 %-ից իջել է 5%), ինքնամոլորության (10 %-ից նվազել է 5%), և նկատելի աճել լավատեսության (15%-ից բարձրացել է 25%), շփոթականության (16%-ից աճել է և դարձել 25%) արդյունքները:

Ավագ նախադպրոցականների հետ անցկացրած վերաթեստավորման արդյունքները համեմատելով հավաստող փուլում ստացած արդյունքների հետ՝ կարելի է արձանագրել, որ նկատելի են դրական տեղաշարժերը որակական և քանակական առումներով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Урунтаева Г.А., Афонькина Ю.А. Практикум по детской психологии. Пособие для студентов педагогических институтов, учащихся педагогических училищ и колледжей, воспитателей детского сада. М.: «ПРОСВЕЩЕНИЕ», «ВЛАДОС», 1995
2. <file:///D:/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%9A%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%81.pdf>: Графическая методика : Кактус, автор М.А.Панфилова,
3. Венгер А.Л. Психологические рисуночные тесты: Иллюстрированное руководство, М.: Владос-пресс, 2003. – 160 с. ил.
4. Головей Л.А., Рыбалко Е.Ф. Практикум по возрастной психологии. – СПб.: Речь, 2001

РЕЗЮМЕ
РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ РЕАКЦИЙ СТАРШИХ
ДОШКОЛЬНИКОВ
МАЛУМЯН Т. З.

В статье рассматриваются особенности эмоционального интеллекта и эмоциональных проявлений старших дошкольников в разных ситуациях, в процессе организации констатирующего эксперимента, с целью выявления уровня эмоциональных состояний. Сравнительный анализ полученных данных свидетельствует о важности выбора экспериментального метода в межличностных отношениях детей. Предложенная методология позволили выявить эмоциональные реакции, характерные для конкретных ситуаций, и интерпретации их детьми. Положительные, отрицательные и нейтральные реакции, наблюдаемые в экспериментах, показывают проявление положительных эмоциональных реакции. Установлена связь между эмоциональной реакцией ребенка и эмоциональным состоянием сверстников.

Ключевые слова: эмоциональная сфера, эмоциональное состояние, эмоциональные реакции, контрольные эксперименты, театрализованные ситуации, проективные тесты

SUMMARY
RESULTS OF RESEARCHING SENIOR PRESCHOOLERS' EMOTIONAL REACTIONS
MALUMYAN T. Z.

The article discusses the characteristics of senior preschoolers' emotional intelligence and emotional manifestations in different situations, in the process of organizing the control experiment in order to reveal the level of emotional state. Comparative analysis of the received data proves the importance of choosing the experimental method in interpersonal relationships among children. The proposed methodologies revealed emotional reactions typical to certain situations, and their interpretations by children. Indicators of positive, negative and neutral reactions, observed in the experiments, show positive tendencies of the manifestation of emotional reactions. The connection between child's emotional reactions and peers' emotional state was adjusted.

Keywords: emotional field, emotional states, emotional reactions, test experience, situation performance, projective test.

Տպագրության է երաշխավորել հ.գ.դ, պրոֆեսոր Վ.Կարապետյանը, 12.11.2019թ.